

Vogeltellingen Bruine Bank november 2009

Aanvullende beschermde gebieden op de Noordzee

R.S.A. van Bemmelen, S.C.V. Geelhoed & J.P. Verdaat

Rapport C118/09

IMARES Wageningen UR

(IMARES - institute for Marine Resources & Ecosystem Studies)

Opdrachtgever:

Programmadirectie Natura 2000, Ministerie van LNV
Vincent van der Meij
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Publicatiedatum:

November 2009

IMARES is:

- een onafhankelijk, objectief en gezaghebbend instituut dat kennis levert die noodzakelijk is voor integrale duurzame bescherming, exploitatie en ruimtelijk gebruik van de zee en kustzones;
- een instituut dat de benodigde kennis levert voor een geïntegreerde duurzame bescherming, exploitatie en ruimtelijk gebruik van zee en kustzones;
- een belangrijke, proactieve speler in nationale en internationale mariene onderzoeksnetwerken (zoals ICES en EFARO).

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen het kader van het EL&I-programma Beleidsondersteunend Onderzoek.

BAS nummer BO-11-011.04-008

© 2009 IMARES Wageningen UR

IMARES is geregistreerd in het
Handelsregister Amsterdam nr. 34135929,
BTW nr. NL 811383696B04.

De Directie van IMARES is niet aansprakelijk voor gevolgschade, noch voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van IMARES; opdrachtgever vrijwaart IMARES van aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van de opdrachtgever hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag weergegeven en/of gepubliceerd worden, gefotokopieerd of op enige andere manier gebruikt worden zonder schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

A_4_3_1-V78.0

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Inleiding.....	5
2 Methoden	5
3 Resultaten	6
4 Conclusies.....	12
Referenties	13
Verantwoording	14

Samenvatting

In het kader van het project 'Aanvullende beschermde gebieden op de Noordzee' worden vogeltellingen uitgevoerd in het Bruine Bank gebied plus aangrenzende gebieden. Doel is om na te gaan of er in dit gebied sprake is van bijzondere vogelwaarden en zo ja, welke vogelsoorten dit dan betreft, welke periode(n) van het jaar dit bestrijkt en in welk gebied dit plaats heeft. Van 9 tot 12 november 2009 is de tweede telling uitgevoerd. Tijdens de telling is een hydrofoon gesleept om aanvullende data van Bruinvissen te verzamelen. Deze data is niet uitgewerkt. Tellingen vonden plaats volgens gestandaardiseerde ESAS (European Seabirds At Sea) protocollen. In totaal zijn er 3716 vogels, verdeeld over 23 soorten, en 25 Bruinvissen geteld. Met respectievelijk 825 en 819 individuen waren de Jan-van-gent en de Zeekoet de talrijkste soorten. Ook Grote Mantelmeeuwen, Drieteenmeeuwen, Alken en Rotgans waren in vrij grote aantallen aanwezig (>100).

1 Inleiding

Teneinde te onderzoeken of de Bruine Bank en haar omgeving als beschermd marien gebied kwalificeert op basis van de Vogelrichtlijn, worden hier vogeltellingen uitgevoerd. Dit is in het kader van het project 'Aanvullende beschermde gebieden op de Noordzee'.

Verspreid over drie jaar (2009-2012) zullen twaalf surveys in september, november, januari en maart plaatsvinden. Dit verslag geeft een beknopt overzicht van de resultaten van de tweede survey, uitgevoerd van 9 tot 12 november 2009 door RSA van Bemmelen, SCV Geelhoed en JP Verdaat. Het werkgebied heeft de algemene aanduiding "Bruine Bank" meegekregen. Dit betreft slechts een globale, geografische aanduiding die niet overeenkomt met de structuur die op zeekaarten als zodanig wordt aangegeven en ook niet het eveneens globale gebied dat in het rapport van Lindeboom et al. (2005) zo wordt aangeduid. Doel van het project is om na te gaan of er in de ruime omgeving van de Bruine Bank, op het Nederlands Continentale Plat, sprake is van bijzondere vogelwaarden en zo ja, welke vogelsoorten dit dan betreft, welke periode(n) van het jaar dit bestrijkt en in welk gebied dit plaats heeft.

2 Methodes

De tellingen zijn uitgevoerd vanaf een schip, de Branding IV (TX38). Dit schip is een commerciële boomkorkotter, met Texel als thuishaven. De kotter viste 's nachts, maar was vanaf een half uur na zonsopgang beschikbaar voor de tellingen. Op dat moment was ook de laatste nachtelijke vangst verwerkt en was het schip niet meer attractief voor vogels die foerageren op de bijvangst van de visserij. Tellingen langs vooraf bepaalde transecten vonden plaats volgens gestandaardiseerde ESAS (European Seabirds At Sea) protocollen (Tasker et al. 1984), waarbij alle vogel- en zeezoogdiersoorten werden geteld. Deze methode schrijft voor dat iedere vogel die zwemt binnen een 300m brede strook naast het schip wordt geteld in 5-minuten tellingen. Vogels die binnen het transect langs vliegen worden alleen op de hele minuten van een telling geteld, om overschatting van dichtheden te voorkomen. Gedrag werd vastgelegd volgens de door Camphuysen & Garthe (2004) beschreven coderingen. Er werd door drie tellers geteld zolang het licht was. Data werd opgenomen in de ESAS database.

Er kan alleen met daglicht geteld worden. Daarom zijn er in de maanden november en januari minder lange transecten te inventariseren dan in september en maart.

Tijdens de tellingen wordt een hydrofoon gesleept om aanvullende data van Bruinvissen te verzamelen.

3 Resultaten

Waarnemingsinspanning

Figuur 1 laat de gevaren route zien. Het betreft een zeegebied ten westen van de Hollandse kust, op het NCP tussen 2°50' E / 52°10' N en 4°10' E / 53°00' N. Er is op vier dagen door drie waarnemers geteld. Op een eerste dag (zondag) werd 's nachts uitgevaren zodat de volgende ochtend meteen met tellen in het werkgebied kon worden begonnen en op de zesde dag werd het schip afgeladen en schoongemaakt. De totale lengte van de geïnventariseerde transecten is 577.5 km, hetgeen – bij een transectbreedte van 300m – resulteert in een geïnventariseerd zeeoppervlak van 173.3 km² (tabel 1). Er werd gedurende vier dagen geteld van 's ochtends 8:10uur tot 16:30u – op de laatste dag tot 15:20. De zeestaat kwam niet boven de 4 uit (figuur 1, tabel 2). Slechts op de 9de was er wat lichte regen; andere dagen was het bewolkt tot half bewolkt.

Gesleepte hydrofoon

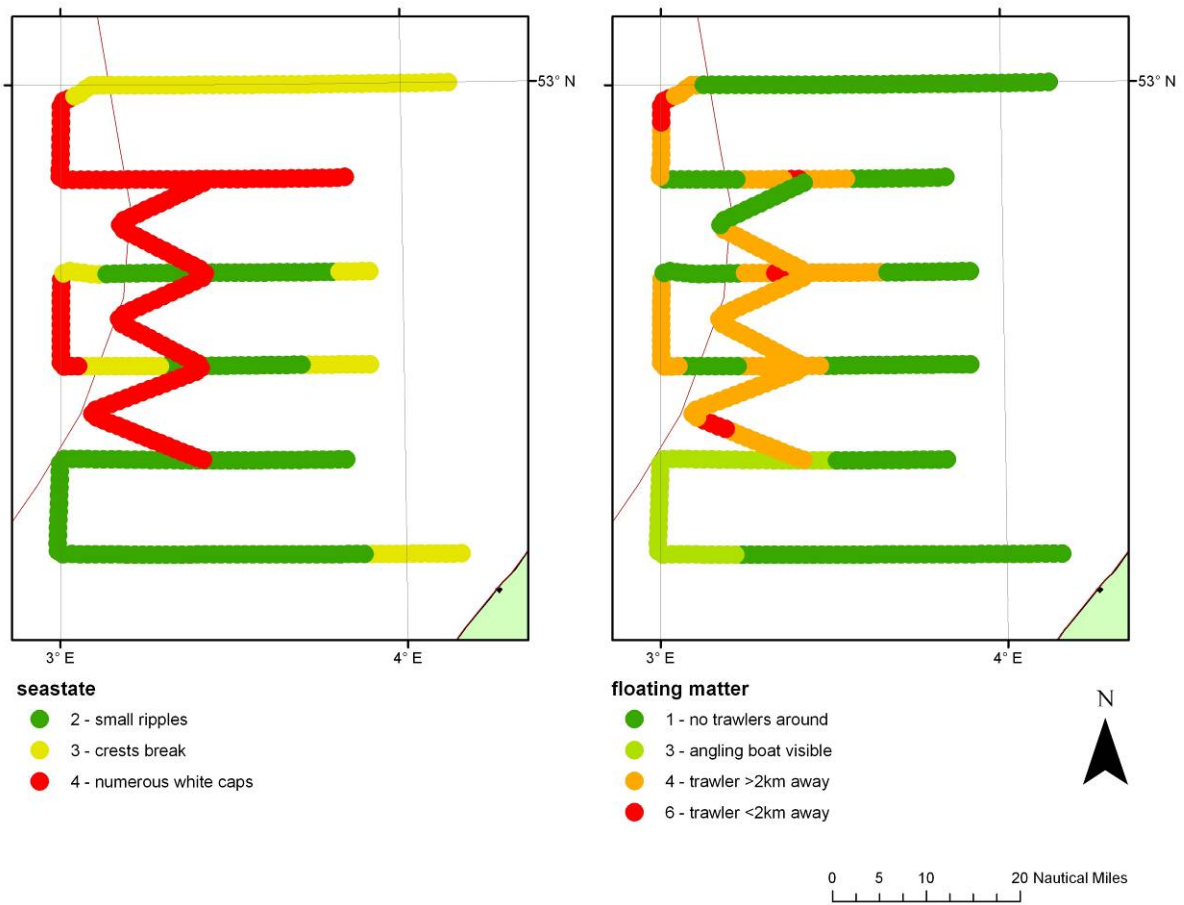
Gedurende drie dagen is er akoestische data verzameld door middel van een gesleepte hydrofoon. Wegens software problemen is er op één dag (woensdag 11 november) geen data opgeslagen en voor alle dagen is een locatie en tijd geregistreerd. Dit laatste is echter geen probleem, omdat deze zijn gelogd binnen de vogeltellingen. De verzamelde data is niet uitgewerkt.

Tabel 1. Waarnemingsinspanning per dag.

Dag	afstand (km)	oppervlak (km ²)	aantal 5-min tellingen
9 november 2009	150.4	45.1	99
10 november 2009	141.6	42.5	96
11 november 2009	155.9	46.8	100
12 november 2009	129.6	38.9	82
Totaal	577.5	173.3	377

Tabel 2. Waarnemingsinspanning per zeestaat.

Zeestaat (Bft)	Onderzocht oppervlak (km ²)	Afgelegde afstand (km)	aantal 5-min tellingen
2	210,7	63.2	138
3	140.3	42.1	93
4	226.5	68.0	146

Figuur 1. Zeestaat (linker panel) en aanwezigheid van viskotters of hengelbootjes (rechter panel) gedurende 9-12 september 2009.

Waarnemingen

In totaal zijn er 3716 vogels, verdeeld over 23 soorten, en 25 Bruinvissen geteld (zie tabel 3). Met respectievelijk 825 en 819 individuen waren de Jan-van-gent en de Zeekoet de talrijkste soorten. Ook Grote Mantelmeeuwen, Drieteenmeeuwen, Alken en Rotgans waren in vrij grote aantallen aanwezig (>100).

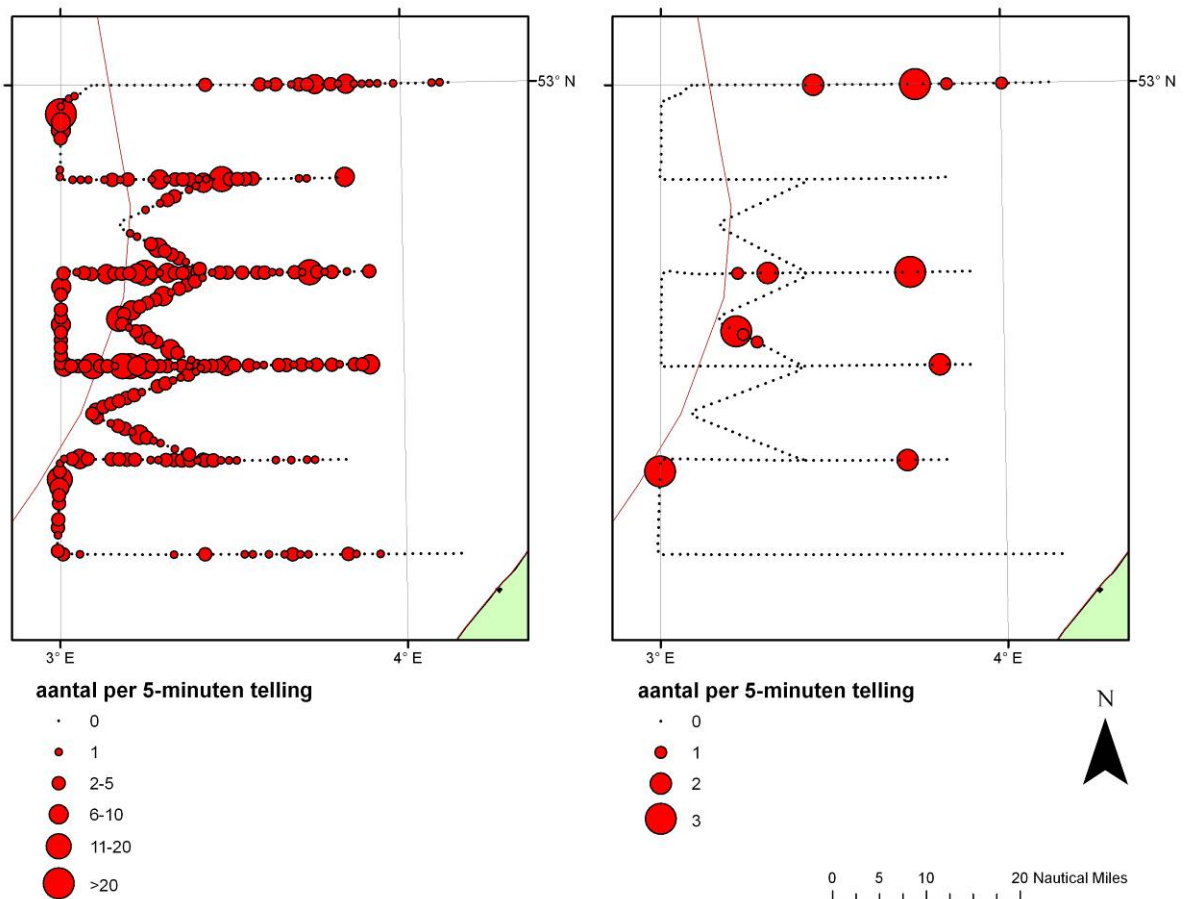
Alleen soorten waarvan meer dan 100 individuen werden geteld worden in meer detail besproken.

Tabel 3. Aantallen waargenomen vogels en zeezoogdieren per dag, en het aantal 5-minuten tellingen met en zonder waarnemingen.

Soort	Dag in november				totaal
	9	10	11	12	
Roodkeelduiker (<i>Gavia stellata</i>)		3	2		5
Noordse Stormvogel (<i>Fulmarus glacialis</i>)	4	3			7
Jan van Gent (<i>Morus bassanus</i>)	182	342	111	190	825
Aalscholver (<i>Phalacrocorax carbo</i>)			1		1
Grauwe Gans (<i>Anser anser</i>)		2			2
Rotgans (<i>Branta bernicla</i>)	101	5			106
Smient (<i>Anas penelope</i>)	3				3
Wintertaling (<i>Anas crecca</i>)	8			2	10
Zwarte Zeeëend (<i>Melanitta nigra</i>)	2				2
Kleine Jager (<i>Stercorarius parasiticus</i>)				1	1
Grote Jager (<i>Stercorarius skua</i>)	3	4	2	6	15
Dwergmeeuw (<i>Larus minutus</i>)		3	1		4
Kokmeeuw (<i>Larus ridibundus</i>)	1	5	2	11	19
Stormmeeuw (<i>Larus canus</i>)	13	16	13	9	51
Kleine Mantelmeeuw (<i>Larus fuscus</i>)	9	12	3	18	42
Zilvermeeuw (<i>Larus argentatus</i>)	48	16	8	26	98
Geelpootmeeuw (<i>Larus michahellis</i>)		1			1
Grote Mantelmeeuw (<i>Larus marinus</i>)	171	129	152	146	598
ongedeterm grote meeuw	400				400
Drieteenmeeuw (<i>Rissa tridactyla</i>)	87	116	108	186	497
Zeekoet (<i>Uria aalge</i>)	265	138	276	140	819
Alk (<i>Alca torda</i>)	1	29	34	80	144
Alk of Zeekoet		7		1	8
Postduif (<i>Columba livia</i>)				1	1
Spreeuw (<i>Sturnus vulgaris</i>)	50	5		2	57
	1348	836	713	819	3716
Bruinvis (<i>Phocoena phocoena</i>)	7	8	5	5	25
Tellingen met vogels/zeezoogdieren	93	96	96	81	366
Tellingen zonder vogels/zeezoogdieren	6		4	1	11

Jan-van-gent

Jan-van-genten werden over een groot deel van het onderzoeksgebied aangetroffen, met plaatselijk hoge dichtheden. De aantallen lijken het hoogst in het centraal-westelijke deel van het gebied (figuur 2). Het overgrote deel betrof volwassen vogels (93%). Een groot deel van de Jan-van-genten patrouilleerde op zoek naar vis. Dat vonden ze door visserij (14%) of dankzij Bruinvissen (5%). Zichtbaar zoekgedrag werd door ten minste 10% vertoond. Vliegende genten hadden een zwakke voorkeur voor zuidwestelijke richtingen, maar in feite werd in alle richtingen gevlogen.

Figuur 2. Verspreiding van Jan-van-genten (linker panel) en Bruinvissen (rechter panel) over het onderzoeksgebied. Stipgrootte geeft het aantal individuen per 5-minuten telling weer.

Rotgans

Op 9 november werden over zee trekkende groepen Rotganzen waargenomen. Deze vlogen voornamelijk in westelijke richting. Op 10 november werd nog een kleine groep gezien.

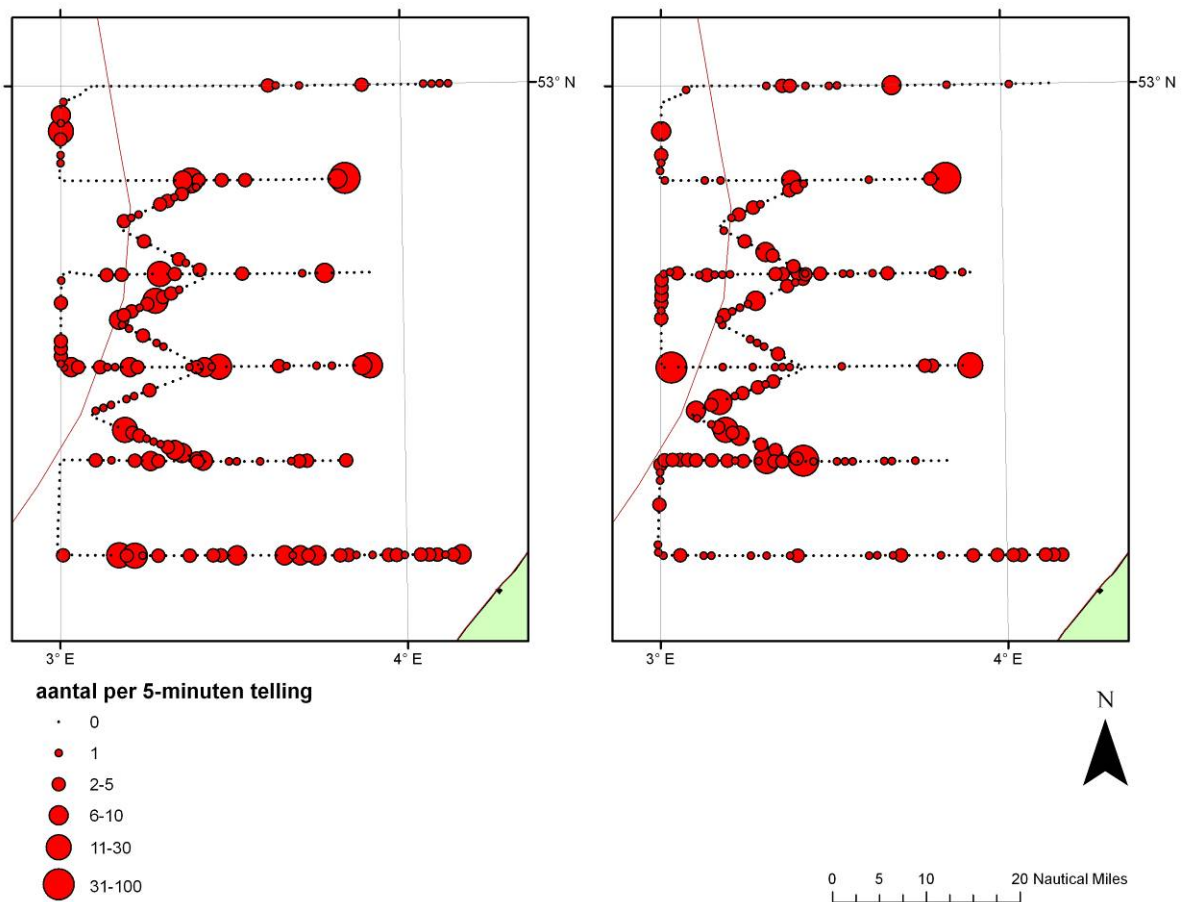
Grote Mantelmeeuw

De Grote Mantelmeeuw was veruit de talrijkste meeuwensoort. Het betrof voor bijna de helft adulte vogels (46%) – de andere helft werd voornamelijk gevormd door eerstejaars vogels (43%). Het restant is onvolwassen (2-4de jaars). Grote Mantelmeeuwen met een duidelijke vliegrichting vlogen voornamelijk naar het zuidwesten- tot noordwesten (79%). Associaties met Bruinvissen kwam driemaal vastgesteld. Veel vogels waren geïnteresseerd in het observatieschip (31%) of in een viskotter (20%). Dit laatste komt ook tot uiting in de verspreiding over het onderzoeksgebied: de hoogste aantallen werden in gebieden aangetroffen waar ook viskotters actief waren

(figuur 3; vergelijk figuur 1). Een klein deel van de vogels was actief zoekende of werd zelfstandig foeragerend gezien (7%).

Drieteenmeeuw

Drieteenmeeuwen werden over het gehele onderzoeksgebied aangetroffen, maar de dichtheden lijken hoger in het westen (figuur 3). Het merendeel van de waargenomen Drieteenmeeuwen was adult (79%). Een groot deel van de vogels was geïnteresseerd in het observatieschip (40%) of in een viskotter (15%). Toch werden er nog heel wat zelfstandig foeragerend waargenomen (14%). Ook werden ze vaak in associatie met Alken gezien (16 keer). Meer dan de helft van de vliegende Drieteenmeeuwen vloog in zuid tot westelijke richting.

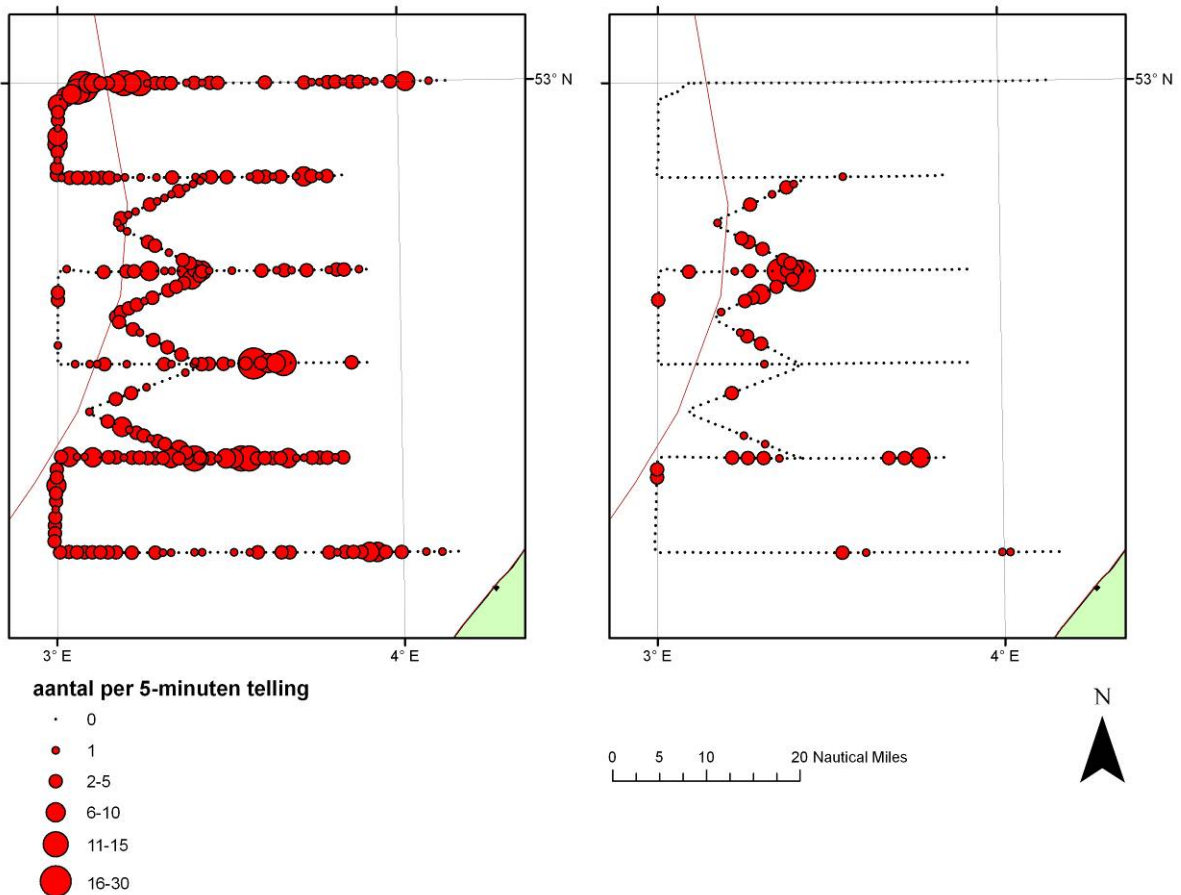
Figuur 3. Verspreiding van Grote Mantelmeeuwen (linker panel) en Drieteenmeeuwen (rechter panel) over het onderzoeksgebied. Stipgrootte geeft het aantal individuen per 5-minuten telling weer.

Zeekoet

Zeekoeten werden in het hele onderzoeksgebied aangetroffen, met hier en der hogere concentraties en elders lege gebieden (figuur 4). Hoge dichtheden werden gevonden in het noordwesten en op het transect op 52°30'. De groepsgroottes waren klein: tot 7 individuen werden in één groep gezien. In tegenstelling tot Alken, werden Zeekoeten niet vaak in associatie met andere soorten waargenomen (13 groepen; deze vormden slechts 2% van de individuen). Indien dit wel het geval was, was het meestal met Alken (8 keer). Andere soorten die samen met Zeekoeten werden gezien, waren Jan-van-gent (4 keer, alle zonder Alken), Grote Mantelmeeuw (2 keer, alle zonder Alken) en Drieteenmeeuw (3 keer, maar alleen indien er ook Alken aanwezig waren). Vrijwel alle Zeekoeten waren in volledig winterkleed (99%).

Alk

In het centrale deel van het onderzoeksgebied bleek een redelijk hoog aandeel van de alkachtigen Alken te betreffen (figuur 4). Groepjes Alken werden opvallend vaak vergezeld door andere soorten (24 groepen; deze vormden 46% van de individuen): voornamelijk Drieteenmeeuwen (in 16 van de 24 groepen), maar ook Jan-van-genten (3), Stormmeeuwen (1), Kleine (2) en Grote Mantelmeeuwen (1), en Zeekoeten (8).

Figuur 4. Verspreiding van Zeekoeten (linker panel) en Alken (rechter panel) over het onderzoeksgebied. Stipgrootte geeft het aantal individuen per 5-minuten telling weer.

Bruinvis

Op verschillende plekken in het onderzoeksgebied werden Bruinvissen gezien. Een duidelijk patroon komt hier niet uit naar voren (figuur 2). Een aantal (groepjes) Bruinvissen werd gevolgd door Jan-van-genten (6 waarnemingen) of door Grote Mantelmeeuwen (3 waarnemingen). Dergelijke vogels fungeerden daarmee als 'aanwijzer' van Bruinvissen. Desondanks werd ongeveer de helft (11 van de 25 individuen; 12 van de 20 waarnemingen) van de Bruinvissen zonder de "hulp" van Jan-van-genten waargenomen.

4 Conclusies

Dit was de tweede survey binnen het project 'Aanvullende beschermde gebieden op de Noordzee'.

De grootste verschillen in vergelijking met de eerste survey zijn het verdwijnen van Kleine Mantelmeeuwen (deze vertrekken zuidwaarts gedurende september-oktober) en de grotere aantallen Zeekoeten en Alken (deze arriveren in de zuidelijke bocht gedurende september-oktober). Deze veranderingen lagen daarom in de lijn der verwachting.

Opvallend waren de patrouillerende Jan-van-genten, veelal in de nabijheid van Bruinvissen, en het hoge aantal Alken, veelal in associatie met andere soorten (voornamelijk Drieteenmeeuw), welke een vrij geconcentreerde verspreiding lieten zien. Toekomstige surveys moeten uitwijzen of dit gebied gedurende lange tijd aantrekkelijk is voor Alken.

Foto 5. Jan-van-gent, 11 november 2009, Bruine Bank-gebied (*Hans Verdaat*). Adulte vogel in actieve handpenruil.

Referenties

- Camphuysen CJ & Garthe S (2004) Recording foraging seabirds at sea: standardised recording and coding of foraging behaviour and multi-species foraging associations. *Atlantic Seabirds* 6(1): 1-32.
- Lindeboom HJ, Geurts van Kessel AJM, Berkenbosch A (2005) Gebieden met bijzondere ecologische waarden op het Nederlands Continentaal Plat. Rapport RIKZ/2005008, Den Haag / Alterra rapport 1109, Wageningen:103 p.
- Tasker ML, Jones PH, Dixon TJ & Blake BF (1984) Counting seabirds at sea from ships: a review of methods employed and a suggestion for a standardized approach. *Auk* 101: 567-577.

Verantwoording

Rapport C108/09
Projectnummer: 4302500005

Verantwoording

Dit rapport is met grote zorgvuldigheid tot stand gekomen. De wetenschappelijke kwaliteit is intern getoetst door een collega-onderzoeker en het betreffende afdelingshoofd van IMARES.

Akkoord: Drs. F.C. Groenendijk
Hoofd afd. Ecologie locatie Noord

Handtekening:

Datum:

Akkoord: Drs. R. ter Hofstede
Afd. Ecologie locatie Zuid

Handtekening:

Datum: 20 november 2009